



## **SAHA KABELI TEOSTATAVUS- TASUVUSANALÜÜS**

Märts 2008

Cumulus Consulting OÜ  
Alutaguse Matkaklubi MTÜ



## Sisukord

<b>Sisukord</b> .....	<b>2</b>
<b>Mõisted</b> .....	<b>3</b>
<b>Sissejuhatus</b> .....	<b>4</b>
<b>1. Saha kabeli toote ideekontseptsioon</b> .....	<b>6</b>
1.1. Saha kabeli taust.....	6
1.2. Saha kabeli toote kirjeldus.....	8
<b>2. Eesmärgid, tegevused ja tulemused</b> .....	<b>10</b>
2.1. Eesmärgid.....	10
2.2. Tegevuskava ja eelarve.....	10
<b>3. Saha kabeli konkurendid</b> .....	<b>12</b>
<b>4. Turundus</b> .....	<b>15</b>
4.1. Turunduseesmärgid.....	15
4.2. Turundusplaan.....	16
<b>5. Investeeringud ja nende projektijärgne haldamine</b> .....	<b>18</b>
5.1. Kulude seletuskiri.....	18
5.2. Projektiga kaasnev kaudne tulu.....	19
<b>6. Sotsiaalmajanduslik mõju</b> .....	<b>21</b>
<b>7. Riskianalüüs</b> .....	<b>24</b>
<b>Kokkuvõte</b> .....	<b>26</b>
<b>LISA 1: Ülevaade Saha kabeli otsestest konkurentidest</b> .....	<b>27</b>
<b>LISA 1: Ülevaade Saha kabeli otsestest konkurentidest</b> .....	<b>27</b>
<b>LISA 2: Saha kabeli sihtturud ja sihtrühmad</b> .....	<b>32</b>



## Mõisted

**Toode** – kompleksne lahendus Saha kabelis pakutavatele miljööst tulenevatele elamustele, mis hõlmab nii investeerimisprojektide arendamist kui ka erinevaid arendustegevusi.

**Toote komponent** – kabeli toimimiseks oluline projekt, objekt või tegevus, mis koosmõjus teiste sarnastega moodustab kompleksse toote.

**Toote element** – teenus või funktsioon, mida pakutakse kompleksse toote või toote komponendi raames.

**Teostatavus- tasuvusanalüüs (TTA)** – dokument, mis peab aitama projekti ettevalmistajal jõuda järeldusele, kas projekt on piisavalt põhjendatud ja ette valmistatud. Analüüs peab arvestama kõiki projekti teostamisega seotud üksikasju. Käesolev TTA põhineb Rebala muinsuskaitseala turismitoote tervikkontseptsioonil.

**Turismifookus** - eelisarendatavaim valdkond turismis.

**Ajaloo- ja kultuuriturism** – ajaloo- ja kultuuripärandit tutvustav ning kultuurisündmustele keskenduv turismiliik:

- pakub turistidele emotsionaalseid elamusi läbi sündmuste (tegevuste) kasutades äriilistel eesmärkidel kunstiliike: muusika, etendused-näitemäng, tants jne;
- traditsioonilise kultuuriturismi kriteeriumiks on väärtustada paikkonna kultuuripärandit ja traditsioonilist elulaadi ning anda kultuuriharidust.

## Sissejuhatus

Rebala muinsuskaitseala eesmärk on Eesti põhjarannikul asuva ainulaadse, suure teadusliku ning kultuurilise väärtusega ajaloolise põllumajandusmaastiku ning seda kujundavate elementide (külad, talud, krundid, kõlvikud ja nende ajaloolised piirid, arheoloogia-, ajaloo-, tehnika-, kunsti- ja loodusmälestised) säilitamine ja kaitse. Kaitseala on loodud 1987. aastal, olles ainuke maastikukaitsega tegelev muinsuskaitseala Eestis. Rebala muinsuskaitseala haldab Jõelähtme Vallavalitsuse allasutus Rebala, mis hõlmab nii kaitseala administratsiooni kui ka munitsipaalmuuseumi.

Käesoleva projekti **üldine eesmärk** on luua eeldused Rebala muinsuskaitseala atraktiivse turismitoote väljaarendamiseks ja ala terviklikuks turismile suunatud kasutuselevõtuks, mis toob kaasa külastajate arvu ning investeeringute kasvu piirkonda ning loob uusi töökohti teenindussektoris.

- **Töö seos Rebala muinsuskaitseala turismitoote tervikkontseptsiooniga**

Käesolev teostatavus-tasuvusanalüüs on üks osa Jõelähtme valla projektist „**Rebala muinsuskaitseala turismitoote väljaarendamise kava koostamine**“. Projekti käigus on 2007. aasta lõpus koostatud Rebala muinsuskaitseala turismitoote tervikkontseptsioon aastateks 2008-2013. Kontseptsioonist lähtuvalt töötatakse projekti raames välja neli teostatavus-tasuvusanalüüsi (TTA), millest üks on käesolev Saha kabeli TTA. TTAd on aluseks nelja objekti konkreetsete investeeringuprojektide elluviimiseks aastatel 2008-2013.

Saha kabel pole tervikkontseptsioonist lähtuvalt eraldi Rebala muinsuskaitseala nn põhitoode. Saha kabel on seotud **Jõelähtme kirikla baasil väljaarendatavast nn Meele valla kontseptsiooni**, mis on kristlikule väärtussüsteemile tuginev õppe- ja arengu/ kasvukeskkond (avatud klooster). Meele valla kontseptsiooni arendajateks on Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Püha Neitsi Maarja Kogudus (MTÜ).

Saha kabel on tervikkontseptsioonis kirjeldatud kui **üks muinsuskaitseala nn toetavatest toodetest**, mille eesmärgiks on rikastada põhitooteid ning luua nende juurde lisavõimalusi. Teisteks Rebala muinsuskaitseala nn toetavateks toodeteks on näiteks õppe-, matka-, teemarajad, väliõpikojad ning lauluväljak, mis koos vaateornide, sildade ja vaateplatvormidega loovad eeldused keskustest välja jäävate Rebala muinsuskaitsealal olevate ajaloo-, kultuuri- ja looduspärandi tutvustamiseks (Saha kabel, „Lastekangrud“, Kostivere karstiaala, Jägala juga jt).

- **Töö vajalikkuse põhjendus**

Rebala muinsuskaitseala läbib Tallinn - Peterburi maantee, mis on üks kõige tihedama liiklusega liikluskoridore Eestis. Maantee läheduses paiknev **Saha kabel** (kaugus Tallinna kesklinnast ca 20 km) on oma unikaalse tausta tõttu turismigruppide seas populaarne peatuskoht. Hetkeseisuga on kabel väga viletsas olukorras ning vajab säilimiseks investeeringuid. Restaureerimist vajavad aknad,



katus, uksed jms. Restaureerimise ja tähistamise järgselt on tagatud unikaalse objekti säilimine ja võimaldatud selle atraktiivne eksponeerimine.

Käesoleva dokumendi koostamist juhtis **Mihkel Laan OÜst Cumulus Consulting** koos Alutaguse Matkaklubi MTÜ juhatuse esimehe **Ingrid Kuliginaga**. Kaasatud olid Jõelähtme Vallavalitsus, Jõelähtme valla külavanemad ja teiste huvigruppide esindajad.



# 1. Saha kabeli toote ideekontseptsioon

## 1.1. Saha kabeli taust

Antud peatükis tuuakse välja Saha kabeli ja kabeliaia ajalooline taust, arhitektuurilised eripärad ja piirkonnaga seotud rahvapärимused, mis on aluseks Saha kabeli turismitooteks kujunemisel.

(Allikas: [http://register.muinas.ee/pdetail01.asp?halu=1&sele=10&lb=1%2C+3&radiob2=0&text7=&butt=Edasi&mo\\_id=2751](http://register.muinas.ee/pdetail01.asp?halu=1&sele=10&lb=1%2C+3&radiob2=0&text7=&butt=Edasi&mo_id=2751)).

**Saha piirkond** on Rebala muinsuskaitseala varaseim asustuspiirkond, kus paiknevad Saha kabel, Saha Kabelimäe kalmed (maa-alune kalmistu), kultusekivid, vana asulakoht ja rohkelt kalmeid. Saha külas ning ümberkaudsetel põldudel on avatud maastikuilme, alale jääb karjatee lõik Saha külast Saha kabelini. Osaliselt on säilinud lubjaahi „Lubjaahju mäel“ ja talukoht, kus kunagi on elanud küla rikkaim talumees. Alale on rajatud külaplats ja lõkkekoht.

- **Saha kabeli ajalooline taust**

**Saha kabeli** esmarajamise täpne aeg pole teada. Kabel on ehitatud eestlaste muistse pühapaiga kohale ning on üks esimesi ristiusu kantse. Põlisele kultuspaigale viitavad I a tuh eKr pärit neli väikeselohulist kultusekivi kabeli läheduses. Säilinud on rahvapärимus ohvriandide viimisest hilisemalgi ajal, kui uuesti ehitatud kivikabel oli juba lagunemas. Algselt ehitatud puukirik, mis tõenäoliselt koos ümbritseva kalmistuga rajati **1220. aasta paiku**, põles maha juba 1223. aastal, kuna Taani hindamisraamatus mainitakse 1241. aastal vaid kalmistut.

Rahvapärимuse kohaselt olevat **Saha kabel 50 aastat vanem kui Tallinn** ning asutatud piiskop Fulco poolt. Seda pärimust toetavat 1920. aastatel läbi viidud arheoloogiliste kaevamiste käigus Saha kabeli kõrvalt, haudade kaevamisel leitud ehted, sealhulgas ka kaelaristike, hoburaudsõlg risti kujulise laiendiga ja ristpeaga rinnanõel. Need ehted võivad olla pärit 12. sajandi teisest poolest või 13. sajandi algusest. **Saha kivikabel ehitati 15. sajandi teisel veerandil**. Suurem osa ehitajatest olid Tallinna ehitusmeistrid.

Saha kabel oli keskajal Jüri kiriku hooldusel. Alates 17. sajandist kuulus kabel Jõelähtme kiriku juurde. Kabeli seisukord halvenes, kui jumalateenistustel hakati käima peamiselt Jõelähtme kirikus. Pärast Põhjasõda, 1725. aastal, oli kabel väga viletsas seisus. On andmeid, et 1736. a olevat kabelit kohendatud seest ja parandatud altarit. Kabeli restaureerimistöid teostati 1960. aastatel.

- **Saha kabeli arhitektuur**

Kabel on riskülikukujulise põhiplaaniga, hästi proportsioneeritud, kahevõlvikuline paekivist hoone, millel kooriruum puudub. Saha kabelit on peetud **Pirita kloostri miniatuurvariandiks**. Sellele väitele annavad aluse sarnased tugipiilarid, teravkaarsed ehisraamistusega aknad ja läänes asuv suur raidportaal kõrge viilkatuse all. Piritale osutab ka loodenurgas taastatud keerdtrepitorn, mis Pirital



paiknes hoone kagunurgas. Samuti vihjavad Pirita eeskujudele eelpool mainitud **Saha kabeli tugipiilarid**, mis esinevad kabeli nurkades ristpaarikutena (mitte diagonaalse üksikpiilarina nagu hilisgootikas tavaliselt), olles **Eesti 15. sajandi arhitektuuri haruldane ilming**. Piritalle näib osutavat altarilaudki, mis proportsioonidelt ja kujunduselt ei erine kloostri arvukalt esinenud kõrvalaltaritest.

Üheastmelise profiiliga peaportaali kujundus on sarnane Tallinna portaalikunsti traditsioonidele, kuid püüab samal ajal silmas pidada ka Harju portaalide omapära. Nii Jõelähtmes kui ka Keilas iseloomustab portaalikujundust üksik servaturp, mis jätkub mõikana teravakaarses arhivoldis. Ligikaudu samasugune lahendus esineb Sahal, kuid turba ja teravselgseks muutunud mõika kõrval kulgeb välisküljel kitsas järsult faasitud aste, mis on Tallinnas tundmatu. Täiesti ainuesinev on portaali kõrval lääneseina müüritud **nelinurkne orv pühitsetud vee vaagnale**, kus sisenejatele hoiti sõrmede loputamiseks pühitsetud vett. Orva põhjast valgub kasutatud vesi põiki läbi seinamüüri asuva kitsa kanali kaudu kabeli põrandale. Pühitsetud vesi ei tohtinud kabelist väljas poole sattuda.

Kabeli ehituslik interjäär järgib ka Tallinna traditsioone. Laia vööndkaare profiil koosneb kolmest lamedast ümarvööndist. Pikad lamedad rippkonsoolid on tüpoloogiliselt Kuusalu vööndkaarekonsoolide eelkäijad. Samuti roieteta ristvõlvid esinevad Tallinna hilisgootikas. Saha idapoolse võlviku seintes on suured segmentkaarnišid, milles paiknesid läaniisandate ja vaimulike istekohad. Kitsad ning kõrgel paiknevad aknad, kitsas trepikäik, kõrge viilkatus, laia rinnatisega avaus peaportaali kohal ja suured riivpalgi augud mõlema portaali külgsedes viitavad kabeli **kaitseehitise** funktsioonile. Vajaduse korral võis kabelit kasutada kindlustatud pelgupaigana. Mõõda maanteed sõites mõjub kabel avatud maastikus eripärase **maamärgina**.

- **Pärimus ja rahva tavad**

Legendi järgi on kabel ehitatud ühel ajal **Pirita kloostri** ja **Kanuti gildi majaga** (15. saj). Legendi kohaselt olevat kabeli ehitanud kolm kaupmeest, kes merehädas olles näinud kaugel rannas suurt pihlakat ja töötanud pääsemise korral sinna kabeli ehitada, mida nad ka teinud.

**1343. aasta Jüriööl (23. aprillil)** toimus eestlaste suur ülestõus, **Jüriöö ülestõus**. On arvatud, et ülestõusu märgutuli süüdati Raikkülas Paka mäel, mida peetakse muistsete eesti hõimude esindajate nõupidamise kohaks. Teine versioon märgib, et märgutuli võidi anda ka **Saha kabeli juurest**, mis asub hästi nähtaval kõrgendikul, mis oli muistne kultuskoht ja kus tunduvalt hilisemal ajal olid veel kasutusel paganlikud ohverdamiskombed.

- **Saha kabeliaed**

Kabeliaed on hästi säilinud ajalooliste hauatähiste ja jälgitavate piiridega hooldatud kalmistu. Kabeliaed on ümbritsetud pae- ja maakivi kuivlaotisega, mis on kohati vajunud, kohati mattunud pinnasesse. Põhjakülje kirde nurgas on läbikäik. Kabelist u 40-50 m põhja pool on pinnases märgatav kunagise kabeliaia põhi. Sellest põhjapoolse jääb uuem kalmistuosa, mis on võetud kasutusele ilmselt 1930. aastatel. Uuem osa on piiratud kiviaia ja kõrghaljastusega. Põhjapoolses osas vanu



hauatähiseid ei ole. Kabelist läänes ja loodes asuvad sepis- ja valuristid ning kaks seписаeda. Kabeliaia raud- ja malmristid on standardse kujundusega. Kabelist lõunas on kolm kiviristi, kaks rõngasristi ja paar sepiristi. Vanim tähis on paest rõngasrist (17. sajand). Risti keskel on gooti majusklites kiri. Ainulaadne on kõrgele jalale toetuv paekivist ristmargiga ketas. Tähis on kirjadeta.

#### • **Kokkuvõte**

Saha kabel on vanim terviklikul kujul säilinud keskaegne kivikabel Eestis, olles ainulaadne ajaloo- ja arhitektuuripärand, mille eksponeerimine on oluline kabeli unikaalsuse säilitamise ja kultuuri väärtustamise seisukohast.

### **1.2. Saha kabeli toote kirjeldus**

Saha kabeli kui turismitoote väljatöötamisel on arvestatud, et:

- Saha kabel koos kabeliaiaga on muinsuskaitseobjektid;
- Saha kabel on vanim tervikkujul säilinud keskaegne kivikabel maal, mistõttu on toote esmane ülesanne kabeli ja kabeliaia säilitamine ning eksponeerimine;
- kabelit ümbritseb tänini toimiv rahula;
- Rebala muinsuskaitseala kontseptsioonist lähtuvalt kuulub Saha kabel oluliste turismiobjektide/toodete hulka;
- Saha kabel antakse üle Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Jõelähtme Püha Neitsi Maarja Koguduse haldusesse.

#### **Saha kabeli visioon**

**Unikaalne Saha kabel on Rebala muinsuskaitse alal läbiviidavatel ekskursioonidel ajalugu – ja arhitektuuri tutvustav kompleksne turismitoode, kus toimuvad kontserdid ning ta on sihtkohaks Jõelähtme kiriku juurest algavale palverännaku rajale.**

#### **Saha kabeli toote komponentideks on:**

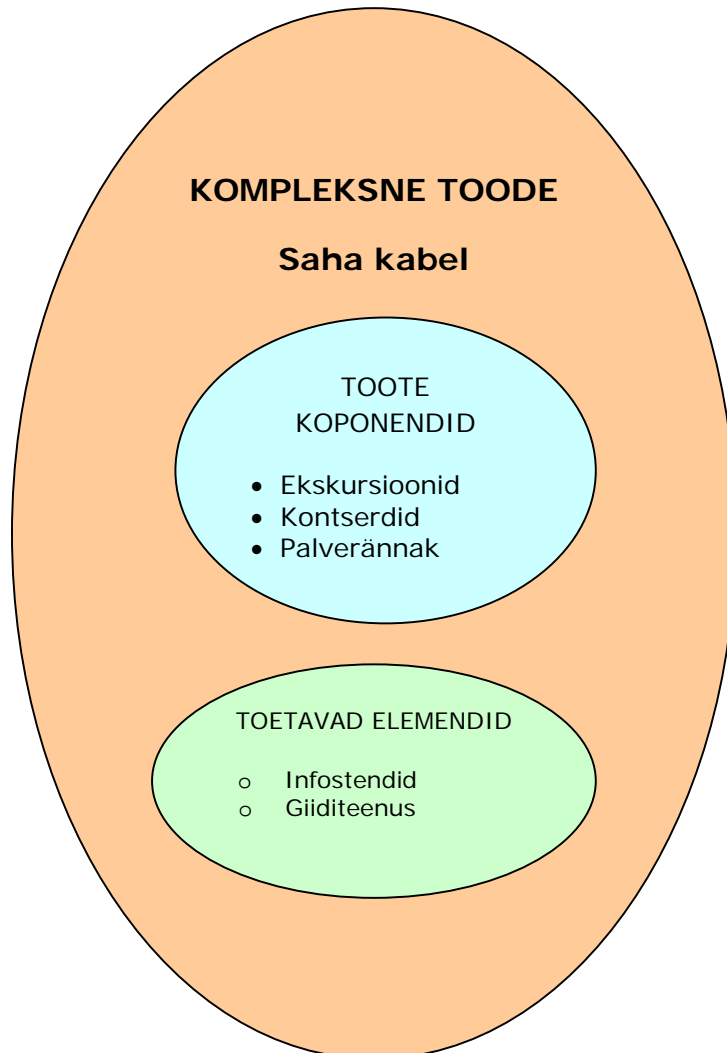
- lähiajal läheb Saha kabel Jõelähtme valla haldusest üle Jõelähtme kogudusele, mille järel hakatakse jumalateenistusi läbi viima ka kabelis;
- Saha kabelis toimuvad nii tasulised kui ka tasuta kontserdid maksimaalselt 50 inimesele. Kontserdid sobituvad antud miljösse ja on koordineeritud Jõelähtme kiriku poolt;
- palverännak toimub augusti kuus traditsioonilise üritusena ja on algatatud Jõelähtme kiriku koguduse poolt. Antud palverännurajast on arendatud välja Jõelähtme kirikut ja Saha kabelit ühendav teemarada, mida on võimalik läbida ka ilma giidita ja mis annab ülevaate raja ajaloolisest taustast. Palverännaku tarbeks on valminud trükis (kaart, rännurajale jäävad objektid jm). Palverännaku läbiviimise üheks eesmärgiks on religiooniturismi arendamine. Palverännaku marsruut: Saha kabel, Maardu, Vandjala, Loo, Jõelähtme kirik ja tagasi Loo, Vandjala, Maardu, Saha kabel;
- ekskursioonid toimuvad Jõelähtme kiriku ja Eesti Esiajaloo Keskus-Muuseumiga kooskõlastatult ja giidide vahendusel.



**Saha kabeli toote elementideks on** giiditeenus ja infostendid:

- o giiditeenus on traditsiooniline turismiteenus, mis tagab toote kvaliteetse esitluse ja seda pakuvad atesteeritud giidid. Giiditeenust pakuvad/vahendavad Jõelähtme kirik, Rebala muinsuskaitsealal paiknev Eesti esiajaloomuuseum-keskus ja sõltumatud sise- ja sissetoodava turismiga tegelevad turismiettevõtted/ reisibürood ning turismiinfokeskused;
- o infostendid Saha kabeli ja kabeliaia juures tutvustavad eelkõige antud objekte ja Saha piirkonna ajalugu luues tervikliku ülevaate eelkõige kultuuri- ja ajalooturistile.

Saha kabeli terviktoode on kujutatud alloleval skeemil.





## 2. Eesmärgid, tegevused ja tulemused

Saha kabeli restaureerimine on Jõelähtme valla ja maakonna kontekstis olulise tähtsusega. Unikaalse objekti väljaarendamine aitab parandada piirkonna mainet turismisihtkohana.

### 2.1. Eesmärgid

#### Üldeesmärk

Rebala muinsuskaitseala potentsiaali maksimaalsel ärakasutamisel on Jõelähtme vald muutunud turistidele atraktiivseks, mille tulemusena on suurenenud turistide arv ning on pikenenud nende külastuskestvus.

#### Otsene eesmärk

Saha kabel on restaureeritud ja turistidele avatud. Kabelis on võimalik korraldada ekskursioone ja kontserdeid. Saha kabelit ja Jõelähtme kirikut ühendab teemarada.

Saha kabeli ümbrus on heakorrastatud, objekt on viidastatud ning selle juures on kabeliaeda ja kabelit tutvustavad infostendid.

#### Saavutamise indikaatorid

- Saha kabel on restaureeritud aastaks 2011, aastal 2016 külastab objekti 20 000 inimest.

### 2.2. Tegevuskava ja eelarve

#### Eelmises alapeatükis nimetatud eesmärkide saavutamiseks tuleb:

- teostada arheoloogilised uurimustööd kabeli aias;
- koostada muinsuskaitse eritingimused (sh kabeli restaureerimisprogrammi koostamine ja eeluuringute teostamine);
- restaureerida kabel, sh abihoone ehitus, katuse vahetus, kandekonstruktsioonide remont, käiguteede rajamine võlvide pealsele, akende paigaldamine, mittestatsionaarse valgustussüsteemi muretsemine ning elektrivarustuse ja -ühenduse loomine kabelis toimuvate ürituste tarbeks, uste restaureerimine, ümbruse heakorrastamine;
- viidastada objekt ja paigaldada kabelit ning aeda tutvustavad infostendid.

Saha kabeli väljaarendamiseks planeeritavad tegevused on välja toodud tabelis 1.



**Tabel 1. Saha kabeli väljaarendamise tegevuskava koos eelarvega**

Tegevused	Selgitus	Vastutaja	Ressursid				
			Algus	Lõpp	Omafin	Toetus	Kokku
<b>Arheoloogilised uurimistööd kabeliaias</b>		Jöelähtme Vallavalitsus	Mai 2008	Juuli 2008			
<b>Muinsuskaitse eritingimuste koostamine</b> (sh kabeli restaureerimisprogrammi koostamine ja eeluuringute teostamine)	Vajalike restaureerimistööde täpsustamine, restaureerimisplaani koostamine	Jöelähtme Vallavalitsus	Sept 2008	Juuli 2009	26 382.-	138 504.-	164 886.-
<b>Investeeringutaotluse koostamine</b>	Taotluse koostamine EASi	EELK Jöelähtme kogudus	Juuni 2009	Juuli 2009	60 000.-	-	60 000.-
<b>Ehitushange</b>	Tulenevalt Riigihanke-seadusest	EELK Jöelähtme kogudus	Okt 2009	Dets 2009	25 000.-	-	25 000.-
<b>Kabeli restaureerimine</b> , sh ümbruse haljastus, abihoone rajamine, objekti viidastamine	Objekti restaureerimine ja tähistamine	EELK Jöelähtme kogudus	Aprill 2010	Oktoober 2010	632 767.-	3 585 681.-	4 218 448.-
				<b>KOKKU</b>	<b>744 149.-</b>	<b>3 724 185.-</b>	<b>4 468 334.-</b>

Tabelis toodud ajaline raamistik on läbi arutatud ja kooskõlastatud Jöelähtme Vallavalitsuse ja asutusega Rebala.

### Tulemused

Projekti tulemusena restaureeritakse täies mahus unikaalne objekt – Saha kabel. Lisaks rajatakse abihoone ning korrastatakse objekti ümbrus. Kabelis on võimalik läbi viia kontserte, kabeli ja kabeliaiaga saavad tutvuda ekskursiooigrupid. Kabeli juurde paigutatud infostendidelt on võimalik saada ülevaade objektist ning Rebala muinsuskaitsealast.

Obejekt antakse üle EELK Jöelähtme kogudusele, mis vastutab objekti haldamise ja seal läbiviivate ürituste eest.

Saha kabeli väljaarendamise puhul on oluline sotsiaalmajanduslik mõju, kuna objekt eraldiseisvana pole majanduslikult tasuv (kohapeal pole tasulisi teenuseid). Täpsemalt on mõju kirjeldus välja toodud peatükis 6.



### 3. Saha kabeli konkurendid

Saha kabeli konkurentide analüüsis on arvestatud, et unikaalne Saha kabel on kompleksne turismitoode:

- mis tutvustab Rebala muinsuskaitse alal läbiviidavatel ekskursioonidel ajalugu – ja sakraalarhitektuuri;
- kus toimuvad kontserdid;
- mis on sihtkohaks Jõelähtme kiriku juurest algavale palverännaku rajale.

Seega on Saha kabeli kaudseteks konkurentideks kõik Eesti sakraalehitised ning sakraalarhitektuuri kajastavad ettevõtted/organisatsioonid.

Tallinn (eelkõige vanalinn kui tõmbekeskus) on eelistatuim välituristide turismisihtkoht Eestis, ka Eesti siseturismis domineerivad pealinna elanikud. Sellest tulenevalt on Tallinn peamiseks turistide liikumise lähtekohaks Eestis. Antud töös ei käsitleta Tallinna kui olulisema väljakujunenud turismitõmbekeskuse sakraalehitisi otseste konkurentidena.

Kuna peamise sihtturu (Tallinna elanikud ja Tallinna külastavad turistid) hõivamiseks korraldatakse lühireise Eesti teistesse turismitõmbekeskustesse, kuhu kaasatakse liikumissuunal olevaid turismiobjekte, siis tulenevalt Saha kabeli asukohast on tema **otsesteks konkurentideks** Tallinn – Lahemaa (Lääne-Virumaa) teele jäävad sakraalehitised, mis kuuluvad Eesti Kirikute Nõukogu poolt algatatud turundusprojekti "Teeliste kirikud".

**Tallinn – Lahemaa turistide liikumissuunale jäävateks sakraalehitusteks on:**

1. EELK Harju-Jaani Ristija Johannese kirik;
2. EELK Kuusalu Laurentsiuse kirik;
3. EELK Ilumäe kirik ja kabel;
4. EELK Käsmu kabel.

Konkurentide arhitektuuriline eripära, unikaalsus, hetkeolukord ja pakutavad lisateenused on välja toodud tabelis 2.

Otseste konkurentide põhjalikum ülevaade on välja toodud töö LISAs 1.



**Tabel 2: Saha kabeli konkurendid**

	<b>EELK Harju-Jaani Ristija Johannese kirik</b>	<b>EELK Kuusalu Laurentsiuse kirik</b>	<b>EELK Ilumäe kirik ja kabel</b>	<b>EELK Käsmu kirik (kabel)</b>	<b>Käsmu Dellingshauseni matusekabel</b>
<b>Arhitektuuriline eripära</b>	<p>Ehitusaeg: 1863. a. Kiriku väliskujundus on eklektiline, domineerivad neoromaani elemendid ja motiivistik. Kiriku sisustus pärineb peaaesjalikult kirikuhoonega ühest stiiliperioodist.</p> <p>Altarimaal "Kristus ristil" (Otto von Moeller), vitraažid, vanast kirikust kantslidetail, rahakirst.</p>	<p>Ehitusaeg: XIII-XIX Barokkorniga (1760) kirik pühade allikate ääres, esimesteks ehitajateks Gotlandi mungad. Laiendati 1890 Renessanss-stiilis kantsel, baroksed nikerdatud kujud Mooses ja Ristija Johannes (Elert Thiele). Lutheri ja Melanchthoni portreed klaasimaalidena. Üle 200-aastane pastoraat.</p>	<p>Valmis 1731. a. Hiisklassitsistlik krohvitud kivihoone. Ristkülikukujulisele põhiosale liitub W-küljel kolmandiku jagu kitsam eeskoda, mis kannab kuppelja katusega torni. O-küljel mõnevõrra madalam kooriruum. Kabeli neljale sambale toetub oreliväär. Osa aknaid teravkaarseid. Akendel koopiad 14 klaasimaalinguist Barokne altar (1731, J. V. Rabe töökoda) pärineb vanemast kabelist.</p>	<p>Puitkiriku ehitamist alustati 1863. aastal, pühitseti 1864. a. Rannarahva puukirik keset väikest kalmistut. Hoone on ristkülikukujulise põhiplaaniga, palkseintega, viilkatusega ja madala kellatorniga ehitus. Ida- ja lääneseinas on mõlemal pool kolm ühekordset puitraamidaga akent. Kauni kujundusega orel (1813), omab põnevat eellugu ja võibolla Baltimaade vanimaid oreliosid.</p>	<p>Mälestis on ehitatud 1846. a Dellinshausenite perekonna matusekabeliks. Hoone on ühekorruseline kõrge viilkatusega ja keldrikorrusel matmispaigaga. Hoone põhimõõtmed on 6,5x8,6m ja kõrgus 5,95m.</p>
<b>Unikaalsus</b>	<p>Ajastu ja stiili tüüpiline näide, maastikus domineeriv ehitus.</p>	<p>Põhja-Eesti vanim kivist pühakojahoone</p>	<p>Klassitsistlikus stiilis tähelepanuvääriv sakraalehtis.</p>	<p>Piirkonna sakraalehitise silmapaistev näide</p>	<p>Piirkonna silmapaistev ja erandlik näide.</p>



Üldseisukord	Üldseisukord halb, hooldatud.	Üldseisukord rahuldav. Hoone ümbrus on korrastatud.	Ehitustehniline seisukord on avariiline. Hoones on majavamm. Vaatamata sellele on kirik koguduse poolt hooldatud. Ilumäe kabeli ümbrus on hooldatud, kabeliaed eeskujulikus korras.	Hoone ehitustehniline olukord on rahuldav. Kellatorn ja kirik seest vajab remonti- restaureerimist. Kabelis on olemas orel, altar, kantsel, pingistik.	Ehitustehniline olukord on hea. Hoone on restaureeritud 1996.-1997. a. Välistrepp vajab remonti ja kabel hooldusremonti. Kabel ja hoone ümbrus on hooldatud, hooldusaste hea.
Lisateenused		Pakub ööbimisvõimalust.			Hoonet kasutatakse ka näitustemajana.

### Kokkuvõte konkurentidest

Analüüsist selgus, et vaatamata tugevatele konkurentidele on Saha kabel võrreldes unikaalne oma ehitusaja ja stiili poolest mitte ainult piirkonnas vaid ka Eestis. Võrreldes korrastatud ja infotahvlitega varustatud Saha kabeliga on konkurentidel osutunud ka nõrgemaks mälestiste üldine seisukord (va Käsmu Dellingshauseni matusekabel). Kuigi kaks konkurenti pakuvad lisateenust, on Saha kabeli eeliseks palverännakurada, mis on lisaväärtuseks, pakkudes teavet piirkonna küladest ja aktiivset tegevust. Seega võib öelda, et Saha kabel omab võrreldes konkurentidega turismimaastikul teatud konkurentsieelist.

## 4. Turundus

### 4.1. Turunduseesmärgid

**Turunduse üldeesmärk on Rebala muinsuskaitseala kui mitmekülgse külustusala populaarsuse tõstmine.** Eesmärgi saavutamiseks luuakse küllastajatele atraktiivne keskkond, mida parendatakse pideva tootearendusega ning informeeritakse sihtrühmi Rebala muinsuskaitseala uutest võimalustest.

**Turunduse põhieesmärgiks on Jõelähtme kiriku haldusesse kuuluva Saha kabeli kui turismitoote maine parandamine ja püsima jäämine.** Saha kabel on Eestis teada kui keskaja vanim kivikabel. Sellegipoolest ei ole Saha kabel turismisihtkohana populaarne. Eesmärgi saavutamiseks on oluline luua küllastajatele korrastatud keskkond ja kabeli kui kultuuripärandi väärtustamine läbi infotahvli ning giiditeenuste.

Põhieesmärgi saavutamise strateegia indikaatoriteks on järgnevad turunduseesmärgid:

#### 1) Järjepidev tootearendus

Tootearendus võimaldab **Saha kabelil** kohaneda turumuutustega, tõsta tuntust ning hoida mainet ja stabiilset (ka tõusvat) küllastatavust:

- aasta 2010 oktoobriks on lõpetatud Saha kabeli restaureerimistööd. Lisaks on korrastatud ümbrus ja paigaldatud viidad ning kabelit tutvustav infotend;
- 2011. aastal lülitatakse Saha kabel Rebala muinsuskaitseala ekskursioonimarsruutidesse/pakettidesse.

Renoveeritud kabel loob tema küllastajatele atraktiivse keskkonna, pakkudes huvitavaid ja mitmekülgseid teadmisi ja kogemusi.

#### 2) Tihe koostöö

Jõelähtme kirikla koguduse, Rebala infokeskuse koordinaatori, Eesti Esiajaloo Muuseum-Keskuse, külade jt objektide haldajate ning vallavalitsuse ja ettevõtjate vahel toimub tihe koostöö:

- töötatakse välja vähemalt 2 Saha kabeli külastusega Rebala muinsuskaitseala ekskursioonimarsruuti/paketti;
- osaletakse järjepidevas Rebala muinsuskaitseala ühisturunduses: kujundatakse ühine veeb, antakse välja imago- ja tooteinfo trükiseid, korraldatakse vähemalt 1 kord aastas tutvumissõite reisikorraldajatele, ajakirjanikele jne, osaletakse ühiselt turismimesseidel ning turismikataloogides.

#### 3) Saha kabeli tuntus ja populaarsus kasvab sihtgruppide hulgas läbi

##### • Maine kujundamise:

**Saha kabeli** toote maine kujundamisel on esmajärgulisteks strateegilisteks tegevussuundadeks presentatsioonid ja teabetunnid/päevad potentsiaalsetele koostööpartneritele – reisikorraldajad, giidid, kohalikud turismiettevõtjad jne. Teiseks oluliseks kanaliks on pressiteated läbi meediakanalite;

##### • Tuntuse tõstmise:

Tuntuse tõstmisel on oluline aktiivne turundustegevus (eelkõige otseturundus) sihtgruppide hulgas (nt Tallinna reisikorraldajad ja giidid, kohalikud koostööpartnerid). Oluline on infomaterjalide koostamine, trükkimine ja levitamine, internetipõhise reklaami ja müügi käivitamine ning koostöövõrgustiku loomine ja hoidmine. Tuntuse tõusu toetab olulisel määral palverännaku korraldamine 1 kord aastas.

**Populaarsuse kasvu näitajaks** sihtgruppide hulgas on küllastajate arvu kasv ja tagasiside - 2016. aastal küllastab Saha kabelit ~582 ekskursioonigruppi.

## 4.2. Turundusplaan

Saha kabeli külastuse turundusplaan on kirjeldatud tabelis 3.

**Tabel 3: Saha kabeli turundusplaan**

Turg/sihtrühm	Turustamine/kanalid	Müügitoetus	Hind
<b>Eesti siseturg</b>			
Individuaalturist, pered, sõpruskonnad, ekskursioonigrupid.	Peamised turunduskanalid on interneti kodulehekülg, meedia ja turismiinfokeskused.  Koostööd tehakse koolitus-, ja aktiivset puhkust pakkuvate ettevõtetega.	PR üritused. Koostööpartneritele järjepidev tooteinfo edastamine.  Tooteinfo sisaldab lisaks reklaamile uuendusi ja ürituste kalenderplaani.	Giiditeenuse hind on pigem keskmine, olles veel taskukohane hinnatundlikumale sihtgrupile (nt õpilased, pensionärid).
Reisikorraldajad.	Peamised turunduskanalid on otseturundamine, presentatsioonid (eelkõige reisikorralduseettevõtetele ja teabetrükiste levitamine), samuti info jagamine internetis, meedias ja turismiinfokeskustes.	Info kättesaadavus internetis ja Turismiinfokeskustes.  Koostööpartneritele järjepidev tooteinfo edastamine.  Tooteinfo sisaldab lisaks reklaamile uuendusi ja ürituste kalenderplaani.	
<b>Välisturg (Soome, Rootsi, Norra, Läti, Leedu)</b>			
Individuaalturist, pered, ekskursioonigrupid.	Peamised turunduskanalid on interneti kodulehekülg, turismiinfokeskused, reisikorraldusfirmad ja maakonna turismiettevõtted (majutus- ja toitlustuskohad)	Reisikorraldajatele valmis-tatakse ja edastatakse tooteinfo vastavalt sihtriigi keeles.  Koostöös reisikorraldajatega jt partneritega koostatakse turismipaketid.	Võõrkeelse giiditeenuse hind on pigem keskmine (võrreldes maakonna võõrkeelsete giidide hindadega).
Reisikorraldajad.	Toote turundamine toimub enamasti reisikorraldusfirmade kaudu.  Oluline on info jagamine interneti vahendusel.	Osaletakse koos piirkonna ettevõtjatega turismimessidel.	





## Koostööpartnerid

- Teenuste pakkumisel ja võimaluste reklaamimisel: Rebala infokeskuse koordinaator, Tallinna ja kohalikud giidid, Tallinna reisikorraldajad, kohalikud ettevõtjad.
- Info- ja reklaammaterjali ettevalmistamisel ning toote reklaamürituste korraldamisel: reklaamettevõtted, Rebala infokeskuse koordinaator, Tallinna ja kohalikud giidid, Tallinna reisikorraldajad.
- Info- ja reklaami levitamisel lõpptarbijani: meedia, Turismiinfokeskused, Rebala infokeskuse koordinaator, Tallinna ja kohalikud giidid, Tallinna reisikorraldajad piirkonna turismiettevõtted.

## 5. Investeeringud ja nende projektijärgne haldamine

Käesoleva projekti tegevusteks on Saha kabeli (pindala 120 m<sup>2</sup>) restaureerimine, sh:

- kabeli katuse vahetus ja kandekonstruksioonide remont;
- käiguteede rajamine võlvide pealsele;
- vitraazakende tegemine ja paigaldus;
- uste restaureerimine;
- paekivimüüri restaureerimine;
- abihoone ehitus;
- kabeli ümbruse haljastus;
- infostendide valmistamine ja paigaldamine.

Valgustussüsteemi muretsemine ning elektrivarustuse ja -ühenduse loomine kabelis toimivate ürituste tarbeks teostatakse Jõelähtme valla eelarvelistest vahenditest 2008. aastal.

Teostavate tegevuste täpne maht ja sisu selguvad peale muinsuskaitse eritingimuste väljatöötamist, mis teostatakse 2008.-2009. aastal projekti „**Saha kabel – Eesti kultuuripärandi peidetud aare – kavandamise etapp**” raames. Seetõttu tuuakse käesolevas töös välja vajalike restaureerimistööde hinnangulised maksumused.

### 5.1. Kulude seletuskiri

Saha kabeli restaureerimisega seotud peamised kulud on:

- investeeringud – Saha kabeli restaureerimistöödeks vajalikud kulud;
- investeeringujärgsed kabeli ja kabeliaia halduskulud – elekter, heakorratöödega seotud kulud.

Investeeringutena käsitletavate kulutuste kirjeldused ja mahud on saadud Rebala muuseumi poolt võetud hinnapakkumistest ning neid on täiendavalt konsulteeritud Rebala Keskus-Muuseumi juhataja ning Jõelähtme valla arendusspetsialistiga. Arvestades, et reaalne investeering toimub aastal 2010, on tabelis välja toodud hinnad läbi korrutatud koefitsendiga 1,2 (10% hinnatõus aastas). Vajalikud investeeringud on kuluartiklite kaupa välja toodud tabelis 4.

Saha kabeli restaureerimise järgselt on kabeli peamisteks iga-aastasteks püsikuludeks elektrikulu ja heakorratöödega seotud kulud. Iga-aastaseks elektrikuluks võib alates 2009. aastast hinnanguliselt prognoosida ca 24 000 krooni aastas (2000 EEK kuus), heakorratöödeks (prügivedu, niitmine) ca 16 000 krooni aastas (1500 EEK kuus).

Kulud kaetakse Jõelähtme valla eelarvest.

**Tabel 4: Saha kabeli restaureerimiseelarve**

Artikkel	Maksumus	Koefitsendiga 1,2	Selgitus
Katus	1 227 200	1 472 640	260m <sup>2</sup> x 4000 EEK/m <sup>2</sup>
Aknad	184 080	220 896	6tk x 26 000 EEK/tk
Uksed	59 000	70 800	2 ust
Paekivimüür	339 250	407 100	Müüri restaureerimine
Haljastus	950 346	1 140 415	
Infostendid	59 000	70 800	
Puurkaev	101 197	121 436	Kaev koos kaevu seadmetega
Abihoone	595 301	714 361	Suurusega 35 m <sup>2</sup>
<b>KOKKU</b>	<b>3 515 373</b>	<b>4 218 448</b>	
<b>Omafin. (15%)</b>	<b>527 306</b>	<b>632 767</b>	
<b>Toetus (85%)</b>	<b>2 988 067</b>	<b>3 585 681</b>	

## 5.2. Projektiga kaasnev kaudne tulu

Käesoleva projektiga ei kaasne otsest tulu, kuna Saha kabeli kui objekti juures ei hakata pakkuma pidevalt tasulisi teenuseid. Saha kabeli restaureerimisega kaasneb kaudne tulu (tulu Jõelähtme vallale ja Rebala muinsuskaitsealale), kuna objekt on avatud küllastajatele ja seda saavad külastada nii ekskursioonigrupid kui ka individuaalturistid.

### Saha kabeli külastatavuse kasvu eeldustena on arvestatud, et:

- Saha kabel on restaureeritud ja kabeliaed korrastatud 2011. aasta oktoobris;
- lisaks on 2011. aasta oktoobris paigaldatud ka kabeli tutvustav infostend ja objekt on viidastatud;
- Saha kabel on üks Rebala muinsuskaitseala objektidest.

### Rebala muinsuskaitseala objektidest külastab:

- Eesti Esiajaloo Keskus-Muuseumi 2011. aastal 180 gruppi, 2012. aastal 360 gruppi, 2013. aastal 510 gruppi, 2014. aastal 612 gruppi, 2015. aastal 735 gruppi ja 2016. aastal 882 gruppi;
- Kostivere mõisa kultuuri- ja konverentsikeskust 2011. aastal 67 gruppi, 2012. aastal 241 gruppi, 2013. aastal 466 gruppi, 2014. aastal 571 gruppi ja 2015. aastal 676 gruppi.
- Rebala muinsuskaitseala ekskursiooni tellib ja sealhulgas külastab Saha kabelit 20% gruppide koguarvust.

Tallinn (eelkõige vanalinn kui tõmbekeskus) on eelistatuim välituristide turismisihtkoht Eestis. Samas Eesti siseturismis domineerivad pealinna elanikud. Sellest tulenevalt on Tallinn peamiseks turistide liikumise lähtekohaks Eestis. Peamise sihtturu (Tallinna elanikud ja Tallinna külastavad turistid) hõivamiseks korraldatakse lühireise Eesti teistesse turismitõmbekeskustesse. Saha kabel asub Eesti peamise sihtturu Tallinna vahetus läheduses.

Tallinna reisikorraldajate poolt on teenindatud 2006. aastal 1 603 163 väliskülastajat ja 2007. aastal 1 737 624 väliskülastajat (muutus + 8,39%). Reisibüroode poolt teenindavate väliskülastajate arv kasvab igal aastal vähemalt 5%.

Saha kabeli külastatavuse prognoosid on välja toodud tabelis 5, selle alusena on arvestatud järgnevaid faktoreid:

- Tallinna Giidide Ühingus on 108 giidi, neist atesteeritud 63, kes viivad läbi peamiselt reisikorraldajate poolt tellitud ekskursionoone;
- vähemalt 10 suuremat Tallinna reisikorraldajat ja 5 Tallinna giidi lülitab oma teenuste võrku ja tellib Rebala muinsuskaitseala ekskursionipaketi;
- Rebala muinsuskaitseala ekskursion (sh. Saha kabeli külastus) viiakse läbi 1% reisikorraldajate poolt teenindatavatele väliskülastajatele;
- Saha kabelile teostatakse aktiivne turundus, mis toob unikaalse ja korrastatud turismitoote tuntuse;
- potentsiaalsetele koostööpartneritele (Tallinna ja kohalikud giidid, reiskorraldajad, kohalikud turismiettevõtjad jne.) jagatakse eelinfot Saha kabeli korrastamisest ja unikaalsusest ning külastusvõimalustest;
- Jõelähtme kiriku koguduse poolt korraldatav iga-aastane palverännak toimub ka järgnevatel aastatel.

**Tabel 5: Saha kabeli külastuse prognoos**

aasta	Ühik	2011	2012	muutus %	2013	muutus %	2014	muutus %	2015	muutus %	2016	muutus %
Eesti Esiajaloo Keskus-Muuseumi külastatavus	grupp	180	360	100	510	42	612	20	735	20	882	20
Kostivere mõis kultuuri- ja konverentsikeskuse külastatavus	grupp	67	241	260	466	93	571	23	676	18	771	14
<b>Rebala MK ekskursion ja Saha kabeli külastus 20%</b>	<b>grupp</b>	<b>49</b>	<b>120</b>	<b>143</b>	<b>195</b>	<b>62</b>	<b>237</b>	<b>21</b>	<b>282</b>	<b>19</b>	<b>331</b>	<b>17</b>
Reisikorraldajate poolt teenindatud välituristid (milj)	inimene	1,82	1,86	2	1,90	2	1,93	2	1,97	2	2,01	2
Rebala MK ekskursion ja Saha kabeli külastus 0,2%	inimene	9123	9305	2	9491	2	9681	2	9875	2	10072	2
<b>Keskmine grupi suurus 40 inimest</b>	<b>grupp</b>	<b>228</b>	<b>233</b>	<b>2</b>	<b>237</b>	<b>2</b>	<b>242</b>	<b>2</b>	<b>247</b>	<b>2</b>	<b>252</b>	<b>2</b>
<b>KOKKU:</b>	<b>grupp</b>	<b>277</b>	<b>353</b>		<b>432</b>		<b>479</b>		<b>529</b>		<b>582</b>	

### Kokkuvõte

Saha kabelit külastab 2016. aastal ca 582 gruppi, mis loob eeldused turistide pikemaks külastuseks piirkonnas, seeläbi baasteenuste tarbimise kasvu ning sellest lähtuvalt ettevõtluse arengule piirkonnas.

## 6. Sotsiaalmajanduslik mõju

Sotsiaalmajandusliku mõju analüüs omab laiemat tähendust kui projekti tasuvuse analüüs, kuivõrd sellega hinnatakse paljusid projektiga seotud tahke, sh tööhõive jms, mida saab hinnata kvalitatiivsest aspektist lähtuvalt. Sotsiaalmajanduslik analüüs hõlmab endas sotsiaalsete tulude ja kulude analüüsi ning sotsiaalsete, majandus- ja keskkonnaalaste riskide hindamist.

Saha kabeli restaureerimise projekti on mõtet ellu viia, kuna see annab palju juurde Jõelähtme valla üldisele väärtusele ning avaldab sotsiaalmajanduslikult positiivset mõju. **Saha kabeli sotsiaalmajandusliku mõju seisukohast on oluline EELK Jõelähtme koguduse baasil väljaarendatava nn Meele valla käivitumine.**

Sotsiaalmajandusliku mõju analüüs on koostatud järgmiseid aspekte silmas pidades: a) regiooni toodang; b) tööturg; c) kultuur ja turismi areng.

Hetkeolukorra kirjeldustes toodud andmed pärinevad valla arengukavast (2006. aasta seisuga).

**Tabel 6. Projekti mõju regiooni toodangule**

Valdkond	Mõju regiooni toodangule
Hetkeolukord	Loomulik iive on null või kergelt positiivne. Migratsiooni iive aga positiivne (rahvastiku arv seisuga 1.01.2008 oli 5607 elanikku). Küll aga on valla peamisteks tegevusaladeks jaekaubandus, ehitus, füüsilisest isikust ettevõtjad ja hulgikaubandus. Turism on valdkonnana vähe kajastamist leidnud, potentsiaal on kasutamata.
Hetkeolukorra säilimise võimalikud tagajärjed	Väheneb valla tulupotentsiaal, sest teised piirkonnad liiguvad oma arengus Jõelähtmest ette; vald muutub küllastajatele mitteatraktiivseks.
Trendi põhjused	Piirkonna suhteliselt madal atraktiivsus, kuna turismipotentsiaali pole senini täielikult rakendatud, peatuvad inimesed ei viibi vallas piisavalt pikka aega.
Eesmärk	Täielikult rakendada valla turismipotentsiaali ning tagada suurenenud küllastajate hulk.
Eesmärgi saavutamise indikaatorid	Saha kabel on restaureeritud ning EELK Jõelähtme Koguduse poolt kasutusse võetud.
	Vallas on turismi- ja teenindussektoris loodud juurde uusi töökohti. Säilib või suureneb tööealiste osakaal elanikkonnas.
Projekti kvalitatiivne mõju	Saha kabeli ning Rebala muinsuskaitseala süstemaatiline turundamine loob eeldused turistide arvu suurenemiseks piirkonnas ja seega ka turismi arenguks.

Projekti kvantitatiivne mõju	Läbi suurenenud turistide hulga piirkonnas suureneb valla tulubaas, samuti loob see eeldused uute ettevõtete tekkeks. Tänu Saha kabelile aastas ligi 600 turismigruppi vallas 2 tundi kauem.
Tegevused	Saha kabeli restaureerimine.
Toetavad tegevused	Kohaliku elanikkonna laialdane teavitamine.
	Valla ja kohalike huviliste kaasamine arendusprotsessidesse.

**Tabel 7. Projekti mõju tööturule**

Valdkond	Mõju tööturule
Hetkeolukord	Tööealisi elanikke on 72% valla elanikkonnast. Keskmine brutopalk aastal 2007 oli 13 323 krooni. Valla maksumaksjate osakaal elanike arvust on 52 %, mis oluliselt tõusta enam ei saa.
Hetkeolukorra säilimise võimalikud tagajärjed	Olemasoleva olukorra säilimisel jääb positiivse stsenaariumi puhul olukord samaks, negatiivse korral aga väheneb maksumaksjate osakaal, mis avaldab olulist negatiivset mõju valla tulubaasile.
Trendi põhjused	Valla ettevõtlussektor ei paku elanikele piisavalt võimalusi eneseteostuseks, vaba aja veetmiseks, uuteks töökohtadeks.
Eesmärk	Suurenenud on kolmanda sektori osakaal, kus on loodud juurde uusi ettevõtteid ja töökohti.
Eesmärgi saavutamise indikaatorid	Meele valla baasil hakkavad toimima uued sturktuurid.
	Külastajatele on avatud Saha kabel. Aastal 2016 külastab seda enam kui 20 000 inimest.
	Paraneb valla tuntus turismisihtkohana, külastajad veedavad piirkonnas oluliselt rohkem aega ning tarbivad erinevaid teenuseid.
	Suureneb võimekus turismitooteid üldiselt arendada. Projekte viiakse ellu senisest suuremal määral.
Projekti mõju	Turistide arvu suurenemine piirkonnas ja kohapeal viibimise pikenemine loob eeldused uute töökohtade tekkeks. Valla ettevõtlusstruktuuris suureneb teenindussektori osakaal. Eelnevalt tulenevalt suureneb inimeste (s.h noorte) motivatsioon valda elamajäämiseks.
Tegevused	Ühised turundustegevused Keskus-Muuseumi koordineerimisel, Saha kabeli turundus.

Toetavad tegevused	Erinevate osapoolte kaasamine, koostöö.
--------------------	---

**Tabel 8. Projekti mõju kultuurile ja turismi arengule**

Valdkond	Mõju kultuurile ja turismi arengule
Hetkeolukord	Rebala muinsuskaitsealal on rikkalik kultuuripärand, mille potentsiaal on rakendamata. Unikaalne Saha kabel on avariilises olukorras ning aktiivsest kasutusest väljas.
Hetkeolukorra säilimise võimalikud tagajärjed	Saha kabel laguneb ning ainulaadne objekt hävib.
Trendi põhjused	Alal ja objektile pole leitud aktiivset kasutust.
Eesmärk	Meele vald on toimiv kristlikule väärtussüsteemile tuginev õppe- ja arengu/ kasvukeskkond (avatud klooster), Saha kabel kui Meele vallaga seotud objekt on restaureeritud ja avatud turistidele.
Eesmärgi saavutamise indikaatorid	Saha kabel on restaureeritud ja viidastatud, kabeli juures paiknevad infotahvlid.
	Regulaarselt toimuvad erinevad kultuuriüritused, kontserdid, palverännakud
	Säilib Eesti üks unikaalseid arhitektuuriobjekte.
Projekti mõju	Meele vald ja Saha kabel toetavad kohalikku kultuurilist arenemist ja loovad selleks soodsa keskkonna. Tulemusena korraldatakse erinevaid kultuuriüritusi, suurenevad kohalike ühtsus ja ühistegevused. Suureneb piirkonna külastajate arv ning kohalike elanike võimalus veeta oma vaba aega sisukalt.
Tegevused	Saha kabeli turundamine religiooni ja kultuuri väärtustava paigana (s.h kultuuriüritused).
	Objektide ja nende ümbruse korrastamine.
Toetavad tegevused	Kolmanda sektori ja külade kogukondade kaasamine.

## 7. Riskianalüüs

Saha kabeli riskianalüüsis on riskid liigitatud lähtuvalt sellest, kas tegu on välis- või sisekeskkonnast tulenevate riskidega. Väliskeskkonna riskide analüüsimisel kasutatakse PEST(LE)-analüüsi põhimõtet, see tähendab, et riskid tuletatakse poliitilistest, majanduslikest, sotsiaalkultuurilistest ja tehnoloogilistest teguritest (*Political, Economical, Socio-Cultural, Technological, Legislative, Environmental=PEST(LE)*).

Sisekeskkonna analüüsil käsitletakse riske, mille realiseerumise tõenäosus ja juhtimine on vahetult projektimeeskonna juhtida.

**Tabel 9. Riskianalüüs**

<b>Väliskeskkonnast tulenevad riskid</b>				
<i>Risk/kirjeldus</i>	<i>Tõenäosus</i>	<i>Mõju</i>	<i>Vastutaja/ preventatsioon</i>	<i>Korrektuurid</i>
<b>Poliitilised tegurid</b>				
Muutuvad ELi struktuuri- vahendite kasutamise prioriteedid.	Väike	Väga tugev	Jõelähtme VV ja kogudus/olemas-olevates programmides osalemine, konkurentsivõimelise taotluse esitamine.	TTA kohandamine uutele nõuetele.
EELK Jõelähtme kogudus ei pea Saha kabeli korrastamist oma prioriteediks.	Väike	Tugev	Jõelähtme VV, asutus Rebala/ aktiivne suhtlus erinevate osapooltega, infovahetus ja koostöö.	Saha kabeli restaureerimise eestdamine teiste organisatsioonide poolt (asutus Rebala, VV)
<b>Majanduslikud tegurid</b>				
Teiste regioonide edukam turundus-tegevus.	Keskmine	Tugev	Jõelähtme kogudus/ Rebala muinsuskaitseala, Meele valla ja teiste osapoolte tihe koostöö, ühine turundus.	Turundusstrateegia kohandamine uutele vajadustele, lisaressursside kaasamine.
Ehitushindade kiire kasv.	Keskmine	Keskmine	Jõelähtme kogudus/ arengutrendide jälgimine, projekti sisse täiendavate lisavahendite planeerimine, ehitajatega eelkõkkulepete sõlmimine.	Omavahendite osakaalu suurendamine.
Taotletavat rahalist ressursi ei eraldata.	Keskmine	Väga tugev	Asutus Rebala (projektijuht)/läbi-mõeldud projektitaotluse esitamine, aktiivne lobitöö.	Alternatiivsete katteallikate leidmine.
<b>Sotsiaal-kultuurilised tegurid</b>				
Kultuuri- ja	Väike	Tugev	Asutus Rebala/	Lähtuvalt turu





ajalooturismi populaarsus väheneb.			mitmekülgsete turismipakettide loomine, erinevate sihtgruppideni jõudmine läbi turunduse.	muutustest ümber kohandumine.
Kohalik kogukond ja teised tervikkontseptsiooni osapooled ei ole koostööst huvitatud.	Keskmine	Tugev	Asutus Rebala, Jõelähtme kogudus, VV/ pidev info vahetamine osapoolte vahel, ideede laiapõhjaline tutvustamine.	Toote kontseptsiooni ülevaatamine ja vajadusel muutmine.
<b>Tehnoloogilised tegurid</b>				
Kasutatavad ehitusmaterjalid pole piisava kvaliteediga ega loodus-sõbralikud.	Väike	Keskmine	Omanikujärelevalve/ pidev ehitustegevuse jälgimine.	Lepinguliste sanktsioonide rakendamine, tööde ümbertegemine.
<b>Seadusandlikud tegurid</b>				
Muudatused objekti puudutavas seadusandluses.	Väike	Väike	Jõelähtme kogudus, VV ja asutus Rebala/ arengutega kursis olemine, aktiivne lobitöö.	Uutele nõuetele ümberkohandumine.
Saha kabeli maaala on keskkonnavalaselt liiga tundlik.	Väike	Keskmine	Jõelähtme kogudus / liikluse ja liikumise koordineerimine maaalal.	Piirangute kehtestamine liiklusele ja turistide liiklemisele
<b>Sisekeskkonnast tulenevad riskid</b>				
Finantsvahendite nappus projekti lõpetamiseks.	Keskmine	Tugev	Jõelähtme kogudus / põhjaliku ja läbimõeldud tegevuskava (s.h eelarve) koostamine.	Plaanide korrigeerimine, täiendavate finantsvahendite kaasamine.
Tegevuste viibimine, ajakava venimine.	Keskmine	Keskmine	Jõelähtme kogudus / kogenud projektijuhi palkamine, ajakava koostamisel sisse planeerida täiendav ajareserv.	Planeeritud ajareservi kasutamine, efektiivsuse tõstmiseks vajadusel täiendavate ressursside kaasamine.



## Kokkuvõte

Tallinn-Peterburi maantee läheduses paiknev Saha kabel (kaugus Tallinna kesklinnast ca 20 km) on oma unikaalse tausta tõttu turismigruppide seas populaarne peatuskoht. Hetkeseisuga on kabel väga viletsas olukorras ning vajab säilimiseks investeeringuid. Kabel on vanim terviklikul kujul säilinud keskaegne kivikabel Eestis, olles ainulaadne ajaloo- ja arhitektuuripärand, mille eksponeerimine on oluline objekti unikaalsuse säilitamise ja kultuuri väärtustamise seisukohast.

Saha kabel on Rebala muinsuskaitseala tervikkontseptsioonis kirjeldatud kui üks muinsuskaitseala nn toetavatest toodetest, mille eesmärgiks on rikastada põhitooteid ning luua nende juurde lisavõimalusi.

Saha kabeli visiooni kohaselt saab objektist Rebala muinsuskaitsealal läbiviidavatel ekskursioonidel ajalugu- ja arhitektuuri tutvustav kompleksne turismitood, kus toimuvad kontserdid ning ta on sihtkohaks Jõelähtme kiriku juurest algavale palverännaku rajale. Selleks on vajalik kabeli restaureerimine.

Restaureerimist vajavad kabeli aknad, katus, ukсед jms. Restaureerimistöde kogueelarveks on hinnanguliselt ca 4,2 miljonit krooni. Tööde teostamiseks on planeeritud kaasata EL tõukefondide vahendeid, omafinantseeringu katab Jõelähtme Vallavalitsus.

Projekti tulemusena restaureeritakse täies mahus unikaalne objekt – Saha kabel. Lisaks rajatakse abihoone ning korrastatakse objekti ümbrus. Kabelis on võimalik läbi viia kontserte, kabeli ja kabeliaiaga saavad tutvuda ekskursiooigrupid. Kabeli juurde paigutatud infostendidelt on võimalik saada ülevaade objektist ning Rebala muinsuskaitsealast. Objekt antakse üle EELK Jõelähtme kogudusele, kes vastutab objekti haldamise ja seal läbiviivate ürituste eest.

Saha kabeli väljaarendamise puhul on oluline sotsiaalmajanduslik mõju, kuna objekt eraldiseisvana pole majanduslikult tasuv (kohapeal pole tasulisi teenuseid). Projekti tulemusena paraneb valla tuntus turismisihtkohana, külastajad veedavad piirkonnas oluliselt rohkem aega ning tarbivad erinevaid teenuseid.



## LISA 1: Ülevaade Saha kabeli otsestest konkurentidest

### 1. EELK Harju-Jaani Ristija Johannese kirik (Harju maakond, Raasiku vald, Raasiku alevik Meiliaadress harju-jaani@eelk.ee)

**Mälestise ajalugu:** 13. sajandil kuulus Harju-Jaani kogudus Jõelähtme kirikukihelkonda ning iseseisvus hiljem. Keskaegse kirikuehituse kohta andmeid napib. Teame vaid, et algne kirikuhoone paiknes praegusest kirikust mõnisada meetrit läänepool ning lammutati uue kiriku valmides.

Praeguste arusaamiste kohaselt oli Harju-Jaani keskaegne kivikirik Harju kirikutele tüüpiliselt ühelööviline kolmevõlviline iseseisva kooriruumita ehitus. Selle lõunafassaadi ette oli ehitatud eeskoda ning põhjaküljele käärkamber. Vastu lääneseina toetus neljatahuline torn. Praegusajal on vana kivikiriku asukoht tähistatud. 1860. aastal asuti ehitama uut kirikut. Ehitustööd võtsid ühtekokku neli aastat ning nende lõppemist tähistas 13. oktoobril 1863. aastal pühitsemistenistus.

Koguduse õpetaja K. Simsoni andmetel oli kirikul kiltkivikatus, mis raskuse tõttu üsna ruttu laastukatusena vastu välja vahetati, siis ehitati ka sambad.

**Mälestise kirjeldus:** Hoone ehitusliku põhikompositsiooni moodustab ristkülikukujuline saaliosa, millele läänes liitub ristlöövitaoline eendehitis koos neljatahulise tornimassiiviga ning idas käärkamber. Torni katab telkkiiver. Kiriku väliskujundus on eklektiline, domineerivad neoromaani elemendid ja motiivistik. Ümarkaarseid aknaavasid markeerivad rustikaalse faktuuriga soklini ulatuvad petikulaadsed seinapinnad. Fassaadide horisontaalliigendust toetavad sirged piilarid. Seinte ülaosa ilmestavad ehisliistud ja dekoratiivkarniisid. Interjööri dominandiks on kõrgendatud keskosaga puulagi, mida täiendati 1872. aastal kuue paari neljatahuliste sammastega. Seega muudeti pikihoone kolmelööviliseks.

Kiriku sisustus pärineb peaaesjalikult kirikuhoonega ühest stiiliperioodist. Vanemast kunstivarast on kirikus eksponeeritud vana kantsli (evangelist Matteuse figuuriga) tahvel (17. saj.), sepismanustega rahakirst (17./18. saj), kaks pronksist kroonlühtrit (17. ja 18. saj).

**Mälestise tunnus:** Ajastu ja stiili tüüpiline näide, maastikus domineeriv ehitus.  
**Üldseisukord ja hooldusaste:** Üldseisukord halb, hooldatud. Katus - eterniit amortiseerunud, W-osas valtsitud tsinkplekk sademete kindel. Avatäited - puidust 1-kordse raamiga trellitatud aknad väga halvas seisukorras; 7 vitraažakent; peauks restaureerimisel, S-uks ja N-uks halvas ja väga halvas seisukorras. Seinad - paekivist krohvitud lubikrohviga, viimistlus ulatuslikult irdunud. Sokkel - viimistletud tsementkrohviga, esineb irdeid. Trepid - paeastmed üldjuhul rahuldavas seisukorras, v.a. peatrepi paremp. plaat katki ja astmetel tükke puudu, S-trepil astmetel läbivad praod. Interjööris paeplaatpõrandad (rahuldav), krohvitud seinad (rahuldav, lokaalseid niiskuskahjustusi), laudislagi (rahuldav, lokaalseid niiskuskahjustusi), puitsambad (rahuldav).

### 2. EELK Kuusalu Laurentsiuse kirik: Harju maakond, Kuusalu vald, Kuusalu alevik, [www.eelk.ee/kuusalu](http://www.eelk.ee/kuusalu)

Ehitusaeg: XIII-XIX.

Barokkorniga (1760) kirik pühade allikate ääres, esimesteks ehitajateks Gotlandi mungad. Laiendati 1890 (arhitekt Friedrich Axel von Howen). Renessanss-stiilis kantsel, baroksed nikerduskujud Mooses ja Ristija Johannes (Elert Thiele). Lutheri ja Melanchthoni portreed klaasimaalidena. Üle 200-aastane pastoraat.

Kirikus võimalik majutada tubades või soovi korral telkida.

**Mälestise ajalugu:** Kuusalu kirikut arvatakse Põhja-Eesti üheks kõige vanemaks kivist pühakojaks. Patronaadiõigus kiriku üle kuulus Gotlandi Roma kloostri Kolgal asuvale majandusmõisale. Seda kinnitab kiriku pühitsemine Pühale Laurensiusele. Roma kloostri Kolgas paiknenud abikloostri tsistertslastest mungad Gotlandilt, võisid 13. sajandi lõpul asuda ehitama jumalakoda. See, kahe haritorniga, alguses madal võlvimata kirik oli nii suur, kui praegused koor, pikihoone ja vana käärkamber. Tõenäoliselt 15. sajandi II veerandil kutsuti Tallinnast kohale ehitusmeistrid pühakoda võlvima. Mõnevõrra kõrgendati seinamüüre, ühtlasi kindlustati need varem puudunud tugipiilaritega. Liivi sõja ajal (1564) purustati nii võlvid kui ka haritornid.

Kirik kannatas ka Põhjasõjas, siis viidi ära kirikukellad. Kirikutorn ehitati 1760. a ja teda parandati aastail 1823. ja 1867. a. Tallinnas Gottwerth Koerner poolt on 1759 valatud tornikell, mis olla Kolga krahv Stenbocki kingitus. Viimane ehitusjärg oli 1889.-1890. Ümberehituse projekteeris Friedrich Axel von Howen. Nurgakivipanek oli 1889. aastal. Ehitustöö ei muutnud torni ilmet ja säilitas keskaegse kiriku müürid, kuid neogootistas võlvid ning lisas pikihoonele põikitiivad ja koori idaküljele lõpmiku avara uue käärkambri-ristimiskabeli näol. Põhiplaan muutus kreeka risti kujuliseks. Uuendatud Kuusalu kirik pühitseti 16. septembril 1890. Vanema kunstipärandi hulka kuuluvad Kuusalu kirikus kantsel, altar, tornikell, kroonlühtrid, küünlajalad ja kohrutatud messingbraa 17. sajandist, tinast armulauanõud, paest ristimiskivjalg, nikerdatud vappepitaaf.

1861. aastal Saksamaal surnud krahv Erich Friedrich Magnus Dietrich Stenbocki süda on müüritud koori lõunaseina.

**Mälestise asukoha kirjeldus:** Kirik asub Kuusalu alevikus.

**Mälestise tunnus:** Põhja-Eesti vanim kivist pühakojahoone.

**Üldseisukord ja hooldusaste:** Kuusalu kiriku üldseisukord on rahuldav. Katuse kandekonstruktsiooni moodustavad pikihoones kolme survepenniga sarikad. Sarikad on toetatud müürlattidele. Kandekonstruktsioonide tehniline seisukord on rahuldav. Kiriku välisviimistlus on rahuldav.

### Kiriku kabel

**Mälestise ajalugu:** Kabel on ehitatud 19. sajandil.

**Mälestise asukoha kirjeldus:** Kabel asub Kuusalu kirikuaias, väravast sisenedes jääb paremale piirdemüüri äärde.

**Mälestise kirjeldus:** Väravast sisenedes jääb paremale väike antiiktempli laadis ehitatud matusekabel. Paekivist laotud alusele matusekabelit kaunistavad klassitsistlik karniis, nikerdatud vapiga puituks.

**Mälestise tunnus:** Matusekabeli näide.



**Üldseisukord ja hooldusaste:** Üldseisukord rahuldav. Katus ja katusekonstruktsioonid on rahuldavas korras. Kabelil on tammepuidust uks, mille peal on nikerdatud vapp. Hoone ümbrus on korrastatud.

### 3. EELK Ilumäe kirik - Lääne-Viru maakond, Vihula vald, Ilumäe küla

**Mälestise ajalugu:** Ilumäel, Palmse mõisarahva von der Pahlenite rahula juures seisnud kabel juba rootsi ajal. Põhjasõjas tehti hoone maatasa, sestpeale peeti teenistusi mõisa rehes – kuni tulekahju sellegi hävitas. Siis rajas parun Arend Diedrich von der Pahlen Ilumäele uue ruumika barokse puust kabeli (valmis 1731). Praegune hiliseklassitsistlik kivihoone (arhitekt Johann Schelbach) ehitati parun Carl Magnus von der Pahleni ja ümbruskonna talupoegade ühise ettevõtmisena ning pühitseti aastal 1843. a.

**Mälestise kirjeldus:** Hiliseklassitsistlik krohvitud kivihoone. Ristkülikukujulisele põhiosale liitub W-küljel kolmandiku jagu kitsam eeskoda, mis kannab kuppelja katusega torni. O-küljel mõnevõrra madalam kooriruum. Kabeli neljale sambale toetub oreliväär. Osa aknaid teravkaarseid. Akendel koopiad 14 klaasimaalinguist (1729, originaalid Rakvere muuseumis) Barokne altar (1731, J. V. Rabe töökoda) pärineb vanemast kabelist (EA).

**Mälestise tunnus:** Klassitsistlikus stiilis tähelepanuvääriv sakraalehtis.

**Üldseisukord ja hooldusaste:** Ilumäe kabelit kasutatakse kirikuna. Praegune arhitektuurimälestis-Uus Ilumäe kirik pühitseti 22. augustil 1843. Ilumäe kabeli ehitustehniline seisukord on avariiline. Hoones on laiaulatuslikud seenkahjustused (majavamm). kirikuhoone on ristkülikukujulise põhiplaaniga kellatorniga kiviehitus. Katusekatteks on tsingitud terasplekk. Katuse ja lae kandekonstruktsioon on puidust. Pikihoones sees on lagi poolkaarja kujuga ja kaetud valgeks värvitud laudisega. Kirik on seest ja väljast kaetud krohviga ning väljast valgeks lubjatud. 1999 .a tellis Muinsuskaitseinspeksioon uuringud ja ettepanekud Ilumäe kabeli ehitustehnilise seisukorra kohta OÜ H. Uuetalu. Koostati projekt "Ilumäe kabeli tehniline olukord, ettepanekud restaureerimistöödeks ja orienteeruvad mahud. H. Uuetalu. Kooskõlastatud MKA nr. 5270 11.09.2006.

Praegu 2006. septembris on käimas sama projekti alusel remont-restaureerimistööd. Vaatamata seenkahjustustele oli kirik koguduse poolt hooldatud ja heas korras. Ilumäe kabel asub kabeliaias, mis samuti on kultuurimälestisena riikliku kaitse all reg. nr. 15888.

Ilumäe kabeli ümbrus on hooldatud, kabeliaed eeskujulikus korras.

### 4. Käsmu kabel: Lääne-Viru maakond, Vihula vald, Käsmu küla

**Mälestise ajalugu:** Käsmu kabelit kutsutakse ka Käsmu kirikuks. Koguduse andmetel on see kirik juba kolmas sellel kalmistul. Puitkiriku ehitamist alustati 1863.aastal. Kirik pühitseti 1864. a. Hoone on ristkülikukujulise põhiplaaniga, palkseintega, viilkatusega ja madala kellatorniga ehitus. Ida- ja lääneseinas on mõlemal pool kolm ühekordset puitraamidaga akent.

**Mälestise tunnus:** Piirkonna sakraalehitise silmapaistev näide.

**Üldseisukord ja hooldusaste:** Käsmu kabelit kasutatakse kirikuna. Hoone ehitustehniline olukord on rahuldav. Mälestis on puitehitus, seinad palkidest, mis on väljast kaetud horisontaalse

voodrilauaga. Katuseks on puitkandekonstruktsioonil viilkatus. Katusekatteks punaseks värvitud laineline eterniit, mis vajab ülevärvimist. Tornikiiver on kaetud plekiga. Aknad on restaureeritud 2002-2003.a. Akendel on osa veeplekke restauraatoril tänaseni paigaldamata. Kellatorn ja kirik seest vajab remont-restaureerimist. Kabelis on olemas orel, altar, kantsel, pingistik.

### **Kabeliaia piirdemüür**

**Mälestise ajalugu:** Kabeliaia piirdemüür ümbritseb kogu kalmistut. Piirdemüüri alumine osa on maakividest. Lõuna- ja lääneküljel oleval kivipiirdemüür on laotud seguga ja peal on betoonpostidega omapärase arhitektuurse lahendusega puitpiire. Põhja- ja idapoolne kiviaed on maakividest kuivladu. Lääneküljes olevad väravad on sepsväravad.

**Mälestise tunnus:** Piirkonna silmapaistev ja erandlik näide.

**Üldseisukord ja hooldusaste:** Kabeliaia piirdemüüri alumine osa on maakividest. Lääneküljes olevad väravad on sepsväravad.

Lõuna- ja lääneküljel oleval kivipiirdemüür on laotud seguga ja peal on betoonpostidega omapärase arhitektuurse lahendusega puitpiire. Põhja- ja idapoolne kiviaed on kuivladu. Käsmu Kabeliaia piirdemüüri ehitustehniline olukord on rahuldav, osaliselt halb(põhjapoolne osa). Piirdemüüri ehitustehniline olukord lõuna, lääne ja osaliselt idaküljes on rahuldav. Osa idakülje lõunapoolset kivipiirdemüüri restaureeriti 2005. a. Remonti vajavad põhjapoolse ja osa idapoolsest piirdemüürist. Mittekasutuses olevad hauatähised-metallristid on põhjapoolse aia najale toetatud, vajavad ringipaigutamist. Käsmu kabeliaed, -piirdemüür ja lähiümbrus on hooldatud, hooldusaste hea.

### **5. Käsmu Dellingshausenite matusekabel**

**Mälestise ajalugu:** Mälestis on ehitatud Dellingshausenite perekonna matusekabeliks. Kabeli lõunapoolisel otsaviilul oleval metallristil on tekst "anno 1846". Hoone on ühekorruseline kõrge viilkatusega ja keldrikorrusel matmispaigaga. Hoone põhimõõtmed on 6,5x8,6m ja kõrgus 5,95m. Käsmu matusekabel seisis aastaid varemetes. Käsmu kabeli varemed mõõdistati ülesse KRPI poolt 1983.a. ja koostati taastamiseks tööjoonised. (projekt MKA arhiiv P6434). Käsmu Dellingshausenite matusekabeli kohta ajaloolist õiendit koostatud ei ole. 1996.-1997. a. taastati matusekabel vastavalt KRPI poolt koostatud projektile.

**Mälestise tunnus:** Piirkonna silmapaistev ja erandlik näide.

**Üldseisukord ja hooldusaste:** Käsmu Dellingshausenite matusekabel on kasutuses. Mälestise ehitustehniline olukord on hea. Hoone on restaureeritud, varemetest taastatud 1996-1997. a.

Katusekatteks on punane katusekivi. Seinad on põhiliselt maakividest ja osaliselt on müüritises ka paekivi. Nurga- ja ukserustika ning räästakarniis on krohvitud ja valgeks lubjatud. Rist on taastatud uus, tekstiga "anno1846", katuse lõunapoolisel otsaviilul. Välistrepp vajab remonti ja kabel hooldusremonti. Hoonet kasutatakse ka näitustemajana. Kabel ja hoone ümbrus on hooldatud, hooldusaste hea.



Allikad:

- [http://register.muinas.ee/pdetail01.asp?text1=&text2=&radiob1=1&cb=7&lb=3&radio\\_b2=0&nimi=checkbox&text7=Ilum%E4e+kabel&butt=Edasi&mo\\_id=15894](http://register.muinas.ee/pdetail01.asp?text1=&text2=&radiob1=1&cb=7&lb=3&radio_b2=0&nimi=checkbox&text7=Ilum%E4e+kabel&butt=Edasi&mo_id=15894)
- [http://www.eelk.ee/h\\_ilumae.html](http://www.eelk.ee/h_ilumae.html)
- <http://www.teelistekirikud.ekn.ee/>
- [www.eelk.ee/kuusalu](http://www.eelk.ee/kuusalu)
- [harju-jaani@eelk.ee](mailto:harju-jaani@eelk.ee)

## LISA 2: Saha kabeli sihtturud ja sihtrühmad

Tulenevalt Rebala muinsuskaitseala terviktoote kontseptsioonist on Harjumaa esmased sihtturud Eesti siseturist ja naaberriigid Soome, Rootsi, Norra, Läti ja Leedu. Teisased sihtturud on Saksamaa ja Venemaa.

Peamisteks sihtrühmadeks on ajaloo- ja kultuurituristid.

Ajaloo- ja kultuurituristide üldine iseloomustus:

- Suuremad teadmised ja reisikogemus;
- Suurem vaimne ja kehaline aktiivsus;
- Reisija efektiivne kasutamine;
- Kõrgem sissetulek.

Üldine trend, nõudluse kasv:

- Suurem nõudlikkus toote kvaliteedi suhtes;
- Vabam planeerimine;
- Kliendi individuaalsetele vajadustele vastavad paketid;
- Enesearendamise ja –täiendamise suurem tähtsustamine;
- Süvenev huvi kohalike kultuuride ja eluviiside vastu.

### Eesti siseturist

#### Turu üldiseloomustus

Harjumaal domineerivad külastajate hulgas siseturistid. Endiselt reisivad rohkem eestlased kui mitte-eestlased, suurema sissetulekuga rohkem kui väiksema sissetulekuga, kõrgharidusega elanikud rohkem kui madalama haridusega elanikud ja nooremad rohkem kui vanemad inimesed. Eelmise aastaga võrreldes olid 2007. a reisid ajalises mõttes õige pisut pikemad (ööbimiste arv on veidi suurenenud).

Võrreldes varasemate aastatega kasvas aktiivsete harrastustega tegelemine ja on hakatud rohkem külastama vaatamisväärsusi. Ilmneb, et keskmiselt kombineeritakse sisereisidel 2-3 peamist tegevust – sugulaste või tuttavate külastamist vaatamisväärsustega tutvumisega ja aktiivsete harrastustega.

Naised külastasid meestega võrreldes veidi enam sugulasi ja tuttavaid, ajaloo või kultuuriga seotud vaatamisväärsusi, muuseumi või näitusi ning looduslikke vaatamisväärsusi (2007. aasta suve siseturism (vaba aja reisid) – elanikkonna uuring, <http://www.eas.ee>).

#### Eesti-sisesed sihtgrupid

Sihtrühm	Sihtgrupi iseloomustus, segmendid	Trend
Religiooniturist	Sihtgruppi kuuluvad peamiselt inimesed, kes on huvitatud religiooniga seotud traditsioonidest ja kultuuriväärtustest.	Läbi aegade oluline turismiliik.
Individuaalturist	Individuaalturistide seas tutvuvad ajaloo või kultuuriväärtustega enim 30-39 a ja muuseumitega või näitustega 40-49 a vanusegrupid.  Sihtgruppi kuuluvad eelkõige inimesed, kes eelistavad vaba aja veetmist	Kasvanud on individuaalturistide arv, kes on huvitatud omandama teadmisi kitsalt piiritletud teemadel.





	<p>ühendada silmaringi laiendamise. Olulisemateks segmentideks on erinevate kultuuri- ja kunstivaldkondade huvilised, suurema intellektuaalsuse ja aktiivse eluviisiga külastajad.</p> <p>Sihtrühmale on iseloomulik põhjalikkus, nad kulutavad ühe objektiga tutvumiseks rohkem aega.</p>	<p>Suurenenud on soov veeta aega vähem rahvastatud piirkondades.</p> <p>Ööbimisega reisirid on vähenenud.</p>
Pered	<p>Sihtrühma iseloomustab vajadus tarbida teenust, mis sobitub samaaegselt erinevatele vanusegruppidele ja on turvaline. Sihtrühma kuuluvad valdavalt kõrgema haridustasemega üle 30 a pered. Teistega võrreldes reisivad rohkem koos kuni 15 a lastega 30-39 aastased ja kõrgharidusega inimesed.</p> <p>Sihtgruppi iseloomustab huvi enesearendamise võimaluste ja silmaringi laiendamise vastu läbi erinevate tegevuste ja lõbu. Reisi ja/või puhkuse koha valikul on oluline lastele loodud võimalused või laste kaasamise võimalus tegevusse.</p>	<p>Üha enam hinnatakse toodete juures dünaamilisust, paindlikkust.</p>
Sõpruskond	<p>Sihtrühma iseloomustab peamiselt sarnane maailmavaade, hobide kattuvus, ühised läbielamised ja soov kogeda ühiselt uusi elamusi.</p> <p>Sihtrühma kuuluvad peamiselt 30-49 a inimesed</p>	<p>Suurenenud on soov kogeda uut.</p>
Ekskursioonigrupid	<p>Ekskursioonigruppide reisivad siseturistide seas peamiselt kooliõpilased (7-15 a), vanema ealised inimesed (60-74 a).</p> <p>Ekskursioonigrupid on seotud reisikava ja ajagraafikuga, seetõttu eelistavad saada pigem kiiret ülevaadet kui pikaajalist tegevust. Sihtrühm on hinnatundlik.</p>	<p>Grupid muutuvad üha suuremaks seoses hinnatundlikkuse ja suuremate busside saadavusega.</p> <p>Samas on kasvav trend ekskursioonigruppide seas erihuvidega grupid, mis on reeglina väikesed ja eelistavad teemale keskendumist.</p>
Reisikorraldajad	<p>Sihtrühm on oluline vahendaja välituristideni jõudmiseks. Sihtrühmi kuuluvad eelkõige Soome, Rootsi, Norra ja Saksamaa riikide turiste teenindavad reisifirmad, kuna</p>	<p>Kultuuri- ja ajalooturism on kiiresti kasvava mahuga.</p>

	sealsed turistid kasutavad peamiselt reisibüroode teenuseid.	
--	--	--

## Välisturist

### Turu üldiseloostus

Endiselt reisivad rohkem suurema sissetulekuga, kõrgharidusega ja nooremad inimesed.

### Soome

Eesti on aastaid olnud soomlaste populaarseim sihtkoht, 2006. aastal tegid Soome 15-74 aastased elanik 1,8 miljonit ühe- või mitmepäevast reisi Eestisse (28% kõigist välisreisidest). Kasvavat tendentsi on märgata maapuhkuse ja kahanevat kultuurisündmuste külastamise vastu. (Eesti positsioon puhkuse sihtkohana Soomes. EAS 2007).

Soome Statistikaameti Soome elanike välisreiside uuring näitab, et 2006 ja 2007 on vähenenud igat tüüpi reiside arv Soomest Eestisse – nii ühe-, kui ka mitmepäevaste reiside, nii puhkuse kui tööreiside arv. Üheks teguriks on kindlasti hindade tõus Eestis, teiseks teguriks on ilmselt küllastumine – paljudele tundub, et peale korduvaid külastusi ei ole enam piisavalt stiimulit (uued ajaveetmisvõimalused, vaatamisväärsused) uuteks reisideks. Lisaks ilmnesid 2006 a-l ka muutused soomlaste välisreiside eelistustes üldiselt. Kasvas Soomlaste puhkusereiside arv kaugematesse riikidesse (Hispaania, Kreeka, Küpros jne) ja vähenes reisimine ka Eestiga sarnastesse riikidesse: Venemaa, Läti, Poola. (Eesti ja maailmaturism 2007, EAS, turismiarenduskeskus).

### Soome turu sihtgrupid

Sihtgrupp	Sihtgrupi iseloomustus	Trendid
Individuaalturist, pered	Eestit külastavad korduvalt, kõrgema hariduse ja sissetulekuga inimesed 30-49 aastased hindavad looduslikelt kauneid kohti (55%).  Eelistavad reisida laevaga või oma autoga.	71% interneti-kasutajatest otsib reisiinfot internetist.  Kasvab huvi lastele mõeldud ajaveetmisvõimaluste vastu, mille valikut hinnati negatiivselt.
Ekskursioonigrupid	Organiseeritud bussireisidest on Eestisse reisimisel huvitatud eelkõige üle 60 aastaste vanusegrupid.  Antud huvigrupp on ka enim huvitatud külastada kultuuriüritusi ja muuseume.	Kasutavad valdavalt reisikorraldajate teenuseid.

### Rootsi

**Rootsi** turistide arv on 2007. aastal kõigil kuudel vähenenud. Jaanuarist maini oli langus suhteliselt tagasihoidlik (-6%), kuid alates suvest juba üsna märkimisväärne (suvekuude kokkuvõttes -20%, septembris -17%). Rootsi spaaturistide arv, mis kasvas kiiresti perioodil 2003-2005 (kolme aastaga nende arv kaheksakordistus), kasvas 2006.aastal tunduvalt aeglasemalt kui paaril eelneval aastal; 2007. aasta jaanuarist septembrini aga vähenes nende arv veerandi võrra. Vähenenud on ka Rootsi turistide arv muudes

majutusettevõtetes. Rootsi turistide ja nende ööbimiste arv on sel aastal vähenenud paljudes Eesti maakondades, kuid suurema osa langusest absoluutarvudes annab nende vähenemine Tallinnas, Pärnus ja Harjumaal. Rootsi turistide ja nende ööbimiste arv on sel aastal tunduvalt kasvanud vaid Saare maakonnas (eelmise aasta languse järel). Rootslaste huvi langust Eesti vastu võib osaliselt seletada hindade tõusuga Eestis, kuna suur osa Eestisse reisivatest rootslastest on traditsiooniliselt olnud need, keda on siia reisima motiveerinud Rootsiiga võrreldes madalamad hinnad. Teise põhjusena võib nimetada Läti konkurentsipositsiooni mõningast tugevnemist tänu Rootsi ja Läti vaheliste laeva- ja odavlennuühenduste lisandumisele, ning Läti varasemast aktiivsemale turundusele Rootsis.

### Rootsi turu sihtgrupid

Sihtgrupp	Sihtgrupi iseloomustus	Trendid
Individaalturist, pered	Peamiselt 30-49 või 50-59 aastaste vanusegrupid.  Vanemad vanusegrupid on rohkem huvitatud loodusest, kultuurisündmustest ja muuseumitest. Aktiivsed harrastused huvitavad teistest mõnevõrra rohkem 30-39 aastaseid, kuid ka 20-29 ja 40-59 aastaseid.  Kuigi eelistavad sõita autoga, kasutavad kohtade broneerimisel ja info hankimisel reisikorraldajate teenuseid.  Läbi reisifirmade reisimine on neile turvalisem.	Eelistavad reisida oma autoga või rendiautoga.
Ekskursioonigrupid	Organiseeritud bussireisidest on Eestisse reisimisel huvitatud eelkõige 60-74 a (50%) ja 50-59 a (39%) vanusegrupid, kes on ka rohkem huvitatud muuseumitest.  Kasutavad valdavalt reisikorraldajate teenuseid.	Hindavad kvaliteetset giiditeenust.

### Norra

Vastukaaluks Soome ja Rootsi turistide huvi vähenemisele on **Norra** olnud Eestile üks kõige kiiremat ja stabiilsemat kasvu näidanud turismiturg viimasel kümnel aastal. Kasvu on toetanud Eesti hea maine Norras, soodne hinnatase ja järjest lisandunud lennuühendused Tallinna ja Oslo vahel. Kasvu kiirenemisele aitas kaasa 2006. a maist Tallinn-Oslo liinile lisandunud odavlennufirma Norwegian. Valdavalt on sel aastal lisandunud Norra turiste ja nende ööbimisi Tallinnas, väiksema osatähtsusega maakondadest kasvas nende arv tunduvalt ka Saare, **Harju** ja Valga maakonnas.

[http://public.visitestonia.com/files/statistika/Eesti\\_ja\\_maailma\\_turism\\_jaan-sept\\_2007.pdf](http://public.visitestonia.com/files/statistika/Eesti_ja_maailma_turism_jaan-sept_2007.pdf)

Kasvanud on lühikeste linnapuhkuste ja spaapuhkuste populaarsus, aga ka eksklusiivsete/ unikaalsete sihtkohtade ning ökoturismi populaarsus. Sihtkohtade

eelistusi määravad järjest enam odavlennuliinid. Lisaks põhipuhkusele teevad Norra elanikud tüüpiliselt aasta jooksul veel mitu 1-3 ööbimisega puhkusereisi. Valdav osa välisreise tegevatest Norra elanikest otsib reisiinfot internetist. Norra turistide arv Eesti majutusasutustes on kümne aastaga kümnekordistunud. Vaid veerand Norra turistidest reisib mööda Eestit ringi, transpordivahenditena olid seejuures enam-vähem võrdselt olulised liinibuss või rong, oma auto ja rendiauto. Valdav osa (84%) Norra turistidest tutvus Eestis vaatamisväärsustega omal käel, lisaks käis 28% giidiga ekskursioonil, 39% näitustel, 23% kultuuriüritustel, 18% viibis looduses ja 13% tegeles aktiivsete harrastustega. Eestit oma puhkusesihtkohaks valima motiveeris neid eelkõige **Tallinna vanalinn**. 33% nimetas väga oluliseks ja 44% mõnevõrra oluliseks teguriks **soovi tutvuda kultuuri ja ajaloo**. Tähtsuset kolmas tegur oli **soodsad hinnad**. 20% Norra puhkuseturistidest kasutas Eestisse reisis reisipaketti ja umbes samapalju broneeris reisifirma kaudu üksikuid reisi teenuseid, umbes **60% aga reisib omal käel**.

**Eestit külastanud oli keskmisest rohkem kõrgema sissetulekuga ja kõrgema haridusega elanikkonna gruppide hulgas, samuti vanemate vanusegruppide hulgas (üle 50 a). Eestisse puhkusereisile tulla soovijaid on kõige rohkem nende seas, kes on Eestis mitu korda käinud.** Kuna Eestis käinud vastajad andsid Eesti turismivõimalustele üldiselt paremaid hinnanguid kui mitte käinud, näitavad tulemused ühelt poolt Eestit külastanute rahulolu reisiga, kuid teiselt poolt ülejäänud elanikkonna suhteliselt vähest teadlikkust Eesti turismivõimalustest.

**Ajaveetmisvõimalustest ja vaatamisväärsustest Eesti-reisil nimetati kõige huvipakkumatuks restorane ja kohvikuid** (neid pidas oluliseks reisikomponendiks 87% vastanutest), looduslikult kaunite kohtade külastamist (58%) ja ostuvõimalusi (57%). Järgnesid arhitektuur (48%), kultuurisündmused (43%), ööelu (41%), muuseumid, näitused (37%) ja aktiivsed harrastused looduses (33%). Negatiivne on arvamus Eesti turismiinfrastruktuuri tasemest ja Eesti atraktiivsusest lastega perede sihtkohana. Vastanutest, kellel oli lapsi, pidas Eestit lastega peredele atraktiivseks sihtkohaks 14%, ebahuvitavaks sihtkohaks aga 29%.

[http://public.visitestonia.com/files/statistika/Eesti\\_potentsiaal\\_NORRAS.pdf](http://public.visitestonia.com/files/statistika/Eesti_potentsiaal_NORRAS.pdf)

### Norra turu sihtgrupid

Sihtgrupp	Sihtgrupi iseloomustus	Trendid
Individaalturist, pered	Peamiselt kõrgema sissetulekuga ja kõrgema haridusega 30-59 a inimesed.  Vanemad vanusegrupid on rohkem huvitatud loodusest, kultuurisündmustest ja muuseumitest.  Kuigi eelistavad sõita autoga, kasutavad kohtade broneerimisel ja info hankimisel reisikorraldajate teenuseid, kuna see on turvalisem.	
Ekskursioonigrupid	Organiseeritud bussireisidest on Eestisse reisimisel huvitatud eelkõige 60-74 a (50%) ja 50-59 a (39%) vanusegrupid, kes on ka rohkem huvitatud muuseumitest.  Kasutavad valdavalt reisikorraldajate teenuseid.	Hindavad kvaliteetset giiditeenust.

## Läti

Turism Lätist (ka Leedust) on viimastel aastatel tunduvalt kasvanud. Jaanuar-september 2007 kasvas Läti turistide arv eesti majutustevõtetes 10% (Leedu 21%), eelkõige Tallinnas. See on seotud elanikkonna sissetulekute suurenemisega ja välisreiside üldise kasvuga. 2007 aastal lisandus ka mõningaid regionaalseid transpordiühendusi neist riikidest (lennuliinid Tallinn-Palanga, Riia-Kuressaare). (Eesti ja maailmaturism 2007, EAS, turismiarenduskeskus).

Läti välisreisidest domineerivad reisisihtkohtadena lähiriigid: Eesti, Leedu, Venemaa ja Valgevene. Sihtkohtadest on esikohal Leedu, millele järgneb Eesti. Välisreisidel käivad kõige rohkem 25-44 aastased, kuid oluline sihtgrupp on ka 45-54 aastased elanikud. Läti elanikud kasutavad Eestisse reisimisel vähe reisifirmade teenust. (Eesti maine puhkusesihtkohana: Läti elanikkonna küsitlus, oktoober-november 2005. <http://www.eas.ee>)

### Läti turu sihtgrupid

Sihtgrupp	Sihtgrupi iseloomustus	Trendid
Individuaalturist, pered	Peamiselt 24-54 aastaste vanusegrupid. Vaatamisväärsustest või ajaveetmisvõimalustest pakuvad kõige rohkem huvi looduslikult kaunite kohtade külastamine. Mehed on naistega võrreldes rohkem huvitatud aktiivsetest harrastustest, naised aga arhitektuurist, muuseumitest ja kultuurisündmustest. Eelistavad reisida oma autoga.	Kasutavad võrreldes varasemate aegadea rohkem tasulisi majutuskohti.
Ekskursioonigrupid	Organiseeritud bussireisidest on Eestisse reisimisel huvitatud eelkõige üle 45 aastaste vanusegrupid. Antud huvigrupp on ka enim huvitatud vaatamisväärsuste ja muuseumite külastamisest. Kasutavad valdavalt reisikorraldajate teenuseid.	

## Leedu

Ka turism Leedust on viimastel aastatel tunduvalt kasvanud. Tänavu jaanuarist septembrini kasvas **Leedu** turistide arv 21% (eelkõige Tallinnas). See on seotud elanikkonna sissetulekute suurenemisega ja välisreiside üldise kasvuga. Tänavu suvel lisandus ka mõningaid regionaalseid transpordiühendusi (lennuliinid Tallinn-Palanga, Riia-Kuressaare).

### Leedu turu sihtgrupid

Sihtgrupp	Sihtgrupi iseloomustus	Trendid
Individuaalturist, pered	Peamiselt 24-54 aastaste vanusegrupid. Vaatamisväärsustest või ajaveetmisvõimalustest pakuvad kõige rohkem huvi looduslikult kaunite	Kasutavad võrreldes varasemate aegadea rohkem tasulisi majutuskohti.



	<p>kohtade külastamine. Mehed on naistega võrreldes rohkem huvitatud aktiivsetest harrastustest, naised aga arhitektuurist, muuseumitest ja kultuurisündmustest.</p> <p>Eelistavad reisida oma autoga.</p>	
Ekskursioonigrupid	<p>Organiseeritud bussireisidest on Eestisse reisimisel huvitatud eelkõige üle 45 aastaste vanusegrupid. Antud huvigrupp on ka enim huvitatud vaatamisväärsuste ja muuseumite külastamisest.</p> <p>Kasutavad valdavalt reisikorraldajate teenuseid.</p>	

### Kokkuvõte

**Saha kabeli** põhitootekomponentidel on sise- ja välisihetturgude sihtgrupid tulenevalt reisiharjumustest ja trendidest erinevad.